

PRIKAZI

TEMELJNO DJELO O POLIHISTORU STJEPANU GRADIĆU

Stjepan Krsić, *Stjepan Gradić (1613-1683). Život i djelo*, Djela JAZU 67, str. LXXI + 521, Zagreb 1987.

Sâmmim tim što je odlučio sustavno obraditi rukopisnu ostavštinu Stjepana Gradića u Vatikanskoj knjižnici, Stjepan Krsić se izborio za izvorni istraživački pristup. Sve do Krsićeve knjige uzajamno su se uvjetovali isključivo proučavanje dubrovačke građe o Gradiću i tematsko ograničenje na ulogu Stjepana Gradića u životu Dubrovačke Republike u 17. stoljeću, kako je vidljivo u dosadašnjim radovima povjesničara među kojima valja istaknuti Serafina Crijevića u 18. st., Baltazara Bogišića u 19. st., te Đura Körblera, Kruna Prijateljca, Radovana Samardžića i Vinka Foretića u 20. st. Izuzeci od "dubrovačkog" vrednovanja Gradićeva života i djela bili su vrlo rijetki i novijeg su datuma. Među njima vrijedi izdvojiti istraživačke rezultate povjesničara papinske diplomacije Andreea Krausa. Posebnu brazdu u istraživanju Gradića oblikovali su povjesničari znanosti što se može pratiti od Grmekova referata na međunarodnom simpoziju o Boškoviću u Dubrovniku 1961. godine, preko Dadićeva istraživanja Gradićevih fizikalnih rasprava do kritičkog istraživanja Gradićeva doprinosa fizici i matematici u doktorskoj disertaciji Zdravka Faja. Krana tih istraživanja bio je "Znanstveni skup o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću" održan u Dubrovniku 1983. godine, ali tad je rukopis Krsićeve monografije već bio predan Jugoslavenskoj akademiji.

Suočen s takvim stanjem istraženosti a potaknut Gradićevom raznovrsnom djelatnošću koju je otkrivala arhivska građa, Krsić je odmah na početku svog istraživanja uvidio da "neistraženih područja ima mnogo" (str. XII). On je posegnuo ne samo za rimskim fondovima, već i za mletačkim i firentinskim, dubrovačkim i zadarskim, ujedno svjestan da tragova Gradićeva razgranatog kulturnog i diplomatskog djelovanja može također biti širom Francuske, Njemačke, Belgije i Nizozemske, svugdje gdje su djelovali njegovi istaknuti korespondenti. Na temelju ove obilne građe Krsić je napisao monografiju koja prikazuje i vrednovanje Stjepana Gradića u cjelini njegovih brojnih odnosa i interesa. Krsićev Gradić je slojevitiji i utjecajniji, ranjiviji i punokrvniji od Körblerova. Krsićev Gradić je, konačno, Dubrovčanin djelatnik u evropskim razmjerima. Stoga je Krsićeva knjiga prvo temeljno djelo o polihistoru Stjepanu Gradiću i omogućuje daljnje proučavanje iz perspektive cjeline Gradićevih preokupacija, cjeline koja se do pojave ove sinteze nije uopće pretpostavljala.

Ishod Krsićeva pionirskog posla su i četiri dragocjena priloga dokumentacijske naravi, ugrađena u tkivo monografije.

1) Popis Gradićevih recenzija koje je izradio kao savjetnik Kongregacije indeksa u razdoblju 1658.-1679. (str. 77-80). Istražujući Gradićev rukopis Vat. lat. 6920 pisac je ustanovio 44 recenzije

mahom filozofskih, tehnoloških i povijesnih djela, ali i djela iz medicine, matematike i geografije!

2) Popis Gradićevih djela nastalih u razdoblju 1631.-1683. (str. 374-388). Taj popis prvo sadrži razdiobu objavljenih i rukopisnih radova, a potom i kronološki pregled svih djela koji broji 96 jedinica od kojih je Krsić uspio datirati njih 71.

3) Pregled Gradićeve rukopisne ostavštine koja je pretežno sačuvana u fondu *Codices Vat. lat.* br. 6900-6930 (str. 389-395). Uz latinske, grčke i slavenske kodekse tu su uvrštena tri rukopisa iz dubrovačke knjižnice Male braće, ali tom popisu zbog cjelovitosti treba dodati i rukopis C.666/N.972 iz iste knjižnice, kao i poslanice i korespondenciju koja se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (R 3232 i R 3245).

4) Popis pjesama koje su sačuvane jedino u rukopisu u Gradićevoj rimskoj ostavštini, ali i u Firenzi i Dubrovniku (str. 414-415). Krsić je uspio izdvojiti 13 takvih pjesničkih tvorbi Stjepana Gradića.

Na početku knjige pisac se odlučio na opširan uvod (str. XXXIII — LXXI) kako bi svestrano osvijetlio Gradićevo rimsko razdoblje od pedesetih godina 17. stoljeća do njegove smrti. Tu su prikazani opći tokovi evropske povijesti, put laganog ali nezaustavljivog propadanja Dubrovačke republike, kao i dubrovačke kulturne prilike na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće i tijekom 17. stoljeća, kojima krajnje domete označuju Ivan Gundulić u književnosti, Bartul Kašić i Rajmund Džamanjić u jezikoslovlju, Benko Rogaćić u teologiji, Nikola Vitov Gučetić u filozofiji, Nikolica Bunić u pravu, Mavro Orbini u povijesti, Marin Getaldić u matematici i fizici. Takav uravnotežen prikaz političkih, ekonomskih, kulturnih i znanstvenih prilika jedne epohe u našoj historiografiji je vrlo rijedak, a u slučaju polihistora Gradića bio je nužan.

Prvi dio knjige *Život i djelatnost* odlikuje se pomnom rekonstrukcijom Gradićeve mladosti, školovanja i boravka u rodnom gradu. Krsić je u to poglavlje očigledno uložio mnogo truda da bi nas obogatio novim pojedinostima i razjasnio otvorena pitanja Körblerova prikaza. Gradićevo rimsko razdoblje 1653.-1683. obrađeno je tematski u dvadesetak zasebnih poglavlja. Najviše prostora posvećivao je, dakako, Gradićevoj neumornoj brizi da pomogne domovini u dvama presudnim trenucima: poslije velikog potresa 1667. godine i za vrijeme Kara Mustafine financijske ucjene (str. 106-182, 268-346). Gradićevo nastojanje oko stalnog zaposlenja i profesionalnog napredovanja u bibliotekarskoj službi do glavnog upravitelja Vatikanske knjižnice (str. 35-46, 81-83, 357-365) dojmljivo otkriva njegov ljudski lik. Poslanice glede istočnog i ekumenskog pitanja, koje su ovdje po prvi put analizirane u cjelini, trajni su spo-

menici Gradićevoj "tihoj" diplomaciji (str. 240-267).

Drugi dio knjige *Književno-znanstveni rad* povećen je Gradićevu djelovanju u književnosti, povijesti, filozofiji i egzaktnim znanostima. To nije samo prvi sustavni pregled svega čime se Gradić bavio, nego i ocjena Gradićevih dostignuća u svakoj od tih djelatnosti. U izlaganju Gradićeva književnog pregnuća obrađene su njegove prigodne latinske pjesme, izgubljene satire, slavni govori, izdavaštvo na hrvatskom jeziku i jezikoslovni pogledi, a posebno je raspravljeno dvojbeno autorstvo drame *Costantino*. Gradićeva povijesna istraživanja razvrstana su u više skupina: objavljeni i neobjavljeni životopisi, rukopisni prilozi za povijest Dubrovnika, ali i tri pothvata koja su imala evropski odjek: izdanje Apijanove povijesti ilirskih ratova u sklopu Lučićeva djela *De regno Dalmatiae et Croatiae*, obrana autentičnosti trogorskog rukopisa *Cena Trimalchionis* Petronija Arbitra i suradnja oko izdanja *Bibliotheca Veterum Patrum* braće Anisson. Velik uspjeh i neugodne diplomatske posljedice pratile su filozofsko djelo *Disputatio de opinione probabili* (1678) zrelog Gradića.

Od svih znanosti Gradić se najviše iskazao u egzaktnima. Izvori za istraživanje Gradićeva doprinosa egzaktnim znanostima dosad su isključivo bili: zbornik *Dissertationes physico-mathematicae quatuor* (Amsterdam 1680), rukopisni prirodnoznanstveni zbornik *Quaedam meditationes geometricae* (Vat. lat. 6921) i odjeci Gradićevih istraživanja i interesa u objavljenim radovima mnogih, katkad i najuglednijih evropskih učenjaka. S obzirom na te izvore Krasićev prikaz Gradićeva znanstvenog djelovanja oslanja se na Fajevu disertaciju i komplementaran je *Zborniku radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću (1613-1683)* što ga je prigodom 300. obljetnice smrti izdalo Hrvatsko prirodoslovno društvo 1985. godine. Krasić je osobito zaslužen jer je na temelju sustavnog proučavanja rukopisne građe otkrio nove izvore (Vat. lat. 6902, 6906, 6909) i napisao nova poglavlja o Gradićevu prirodnoznanstvenom interesu. Gradić je surađivao s braćom Giuseppeom i Matteom Campani u konstrukciji precizne ure nihalice za određivanje geografske širine na brodu (str. 498-501). On se istakao sa samostalnim mišljenjima o dva važna hidrotehnička projekta:

uređenje laguna u Veneciji i reguliranje plovidbe Tiberom (str. 509-514). Izradio je životopise triju grčkih učenjaka: Pitagore, Bionea Aberdierčanina i Demokrita (str. 391), ali je u vatikanskim kodeksima istraživao djela i mnogih grčkih matematičara (str. 480). Recenzirao je djela o dostojanstvu i koristi matematike i o ustrojstvu studija medicine (str. 78). Postoji izravna potvrda da je Gradić raspravljao sa švedskom kraljicom Kristinom o filozofskim i prirodnoznanstvenim pitanjima (str. 432). Gradić je imao čitavu mrežu svojih znanstvenih korespondenata diljem Evrope (str. LXX). Vincenzo Viviani je u svom djelu *Dipartimento geometrico* (1675) izložio jedan Gradićev problem i zatim ga riješio (str. 480). Neposredno pred smrt Gradić je proučavao Borellijevo djelo *De motu animalium* (str. 372). Ovo su tek važnija Krasićeva otkrića koja bitno proširuju naše spoznaje o Gradiću učenjaku.

Svoju ukupnu prosudbu Gradićeva djela Krasić je dao u uvodu odgovarajući na pitanje: "tko je u stvari bio Stjepan Gradić?" (str. LXIV). Radi se "o izuzetno važnoj i značajnoj ličnosti, koja je svojim životom i radom udarila poseban pečat jednom cijelom razdoblju Dubrovačke Republike, ne bez razloga smatranom najtežim u njezinoj dugoj povijesti" (ib.). "On je ipak, uz Marina Getaldića, bio jedini hrvatski učenjak XVII. st. koji je ne samo usvojio nove znanstvene nazore, posebno metodologiju eksperimentiranja, nego se i rame uz rame nosio s mnogim učenjacima drugih naroda u rješavanju brojnih pitanja koja su zanimala ondašnji svijet znanosti" (str. LXX). Monografija Stjepana Krasića o Gradiću je dokumentirana potvrda ovih ocjena, popraćena s opsežnim i prijeko potrebnim kritičkim aparatom, ali, na žalost, ne i s indeksima. Ova je knjiga ujedno izvrsno polazište istraživačima specijalistima jer s pomoću nje mogu prosuđivati iz cjeline jedne vrijedne i plodotvorne ljudske egzistencije. To se u jednakoj mjeri tiče povjesničara književnosti, tehnologije ili egzaktnih znanosti. K tome, stranice ove monografije svjedoče o strasti s kojom je pisac otkrivao svaki novi podatak i na temelju novih podataka sklopio novu, slojevitou predodžbu o djelu Stjepana Gradića. One, dakle, na najljepši način govore čitatelju o smislu i ljepoti povijesnog istraživanja.

Ivica Martinović

NOVI MEĐAŠ U ISTRAŽIVANJU BOŠKOVIĆEVA ZNANSTVENOG DJELA

(Žarko Dadić, *Ruder Bošković*, dvojezično izdanje: hrvatski izvornik i engleski prijevod Janka Paravića, str. 208, Školska knjiga, Zagreb 1987)

U povijesnim istraživanjima života i djela Rudera Boškovića tek je nekoliko izdanja odigralo ulogu međaša. Tako valja označiti ostvarenja koja su u trenutku objavljivanja sažimala sve dotadašnje spoznaje i pružale nove uvide o Boškoviću, a u narednom razdoblju poslužila su istraživačima kao mjerilo za napredak u proučavanju Boškovića. *Elogio storico dell' Abate Ruggiero Giuseppe Bosovich* Francesca Ricce (Milano 1789) bio je neposredno svjedočanstvo

Boškovićeve prijatelja iz studentske aule Rimskog kolegija. *Život i ocjena djela Rugjera Josipa Boškovića* (Rad JAZU 87-88-90, Zagreb 1887-1888) postao je sustavnom inicijativom Franje Račkoga prvi cjeloviti prikaz Boškovićeve djela u Hrvata i doživio je svoj prirodni nastavak u vrijednim istraživanjima Vladimira Varičaka i Jurja Majcena u krilu iste Akademije. *Roger Joseph Bosovich S. J., F.R.S. 1711-1787. Studies of his life and work on the 250th anniversary of his birth*